

SOSYAL POLİTİKA BAĞLAMINDA 2018 COĞRAFYA DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMI

THE 2018 GEOGRAPHY CURRICULUM IN THE CONTEXT OF SOCIAL

Hülya YİĞİT ÖZÜDOĞRU*

Öz

Bu çalışmanın amacı, 2018 yılından itibaren ortaöğretimde uygulanmakta olan coğrafya dersi öğretim programı (9-12. sınıf) kazanımlarını sosyal politika açısından değerlendirmektir. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman analizi kullanılmıştır. 2018 coğrafya dersi öğretim programında (CDÖP) sosyal politikanın bileşenleri ile Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının (ASHB) çalışma alanlarıyla ilişkili kazanımlar belirlenmiştir. 2018 CDÖP’de sosyal politikayla ilişkili kazanımların beşeri sistemler ünitesinde yoğunlaştığı tespit edilmiştir. Doğal sistemler ünitesinde ise sosyal politika ile ilişkilendirilebilecek bir kazanıma yer verilmemiştir. CDÖP’de sosyal politika uygulamalarına, sosyal politikanın küresel ve yerel araçlarına, sosyal politikacıların üçüncü kuşak olarak adlandırdığı çevre sorunlarına yer verilmiştir. CDÖP’de doğrudan ASHB’nin faaliyet alanında olan sosyal politika konuları da bulunmaktadır. Bu kazanımlar sosyal içerme ve toplumsal uyum kapsamında özellikle kadın, göçmenler ve kültürler arası iletişim konularında ön plana çıkmıştır. Bu yönüyle 2018 CDÖP devlete ait sosyal politika tedbirlerinin açıkça yer aldığı ilk program olma özelliği taşımaktadır. Öğretmenlere; öğrenme ortamını, söz konusu kazanımları ve uyarıları dikkate alarak öğrencilerde farkındalık oluşturmaya yönelik olarak dersleri planlamaları önerilir.

Anahtar Kelime: Coğrafya Eğitimi, Öğretim Programı, Sosyal Politika, 2018 CDÖP

Abstract

This study aims to evaluate the learning outcomes of the geography curriculum (9-12th grade), which has been implemented in secondary education since 2018, in terms of social policy. The document analysis method, one of the qualitative research methods, was used in the study. In the 2018 geography curriculum (GC), learning outcomes related to the components of social policy and the working areas of the Ministry of Family and Social Services (MoFSS) were identified. In the 2018 GC, it was determined that the learning outcomes related to social policy were mostly in the human systems unit. In the natural systems unit, no learning outcome could be associated with social policy. Social policy practices, global and local instruments of social policy, and environmental problems, which social policymakers call the third generation, were included in the GC. Social policy that are directly within the scope of the MoFSS were found. Outcomes fall within the scope of social inclusion and social cohesion. These issues are prominent in the areas of women, migrants and intercultural communication. In this respect, the GC (2018) is the first program to explicitly include state social policy measures. Teachers are advised to shape learning environments by taking these learning outcomes.

Keywords: Geography Education, Curriculum, Social Policy, 2018 GC

GİRİŞ

Küreselleşen dünyada insanların karşılaştıkları sorunlar her geçen gün farklılaşmaktadır. Aynı zamanda bu sorunlar yerelden küresele evrilmekte ve küresel sorunlara yerel çözümler üretilmesi ihtiyacını doğurmaktadır. Bu yüzden önce kendi içinde yaşadığı toplumdan başlamak üzere tüm insanların temel hak ve sorumluluklarını bilen, ülkesinin mekânsal, sosyal, ekonomik, jeopolitik potansiyelinin farkında olan bilinçli bireylere ihtiyacı bulunmaktadır.

Koray ve Topçuoğlu'na (1995, s.2) göre sosyal politika, bir ülkenin maddi ve kültürel yaşam koşullarının düzeltilmesi amacıyla alınan önlemler bütünüdür. Sağlık, eğitim, güvenlik, beslenme, barınma, korunma ve istihdam konularında alınan kararlar ve sürdürülen uygulamaların bütünü sosyal politika tedbirleri olarak sayılabilir (Bedir, 2018a, s.3). İlk defa 19. yüzyılın ilk yarısında Almanya'da ortaya çıkan sosyal politika kavramı (Kaya, 2014, s.13; Koray, 2005, s.24) ülkemizde, toplum politikası olarak da nitelendirilmektedir (Güven, 1995; Talas, 1992). Kavram ilk olarak sanayileşmeyle birlikte şehirleşmenin de etkisi ile ortaya çıkan sorunlara karşı bazı tedbirleri hayata geçirmek amacıyla kullanılmıştır (Kaya, 2014; Koray, 2005). Tarihsel süreçte, bireylerin ve toplumların ihtiyaçlarına uygun olarak sosyal politikalar sürekli bir değişime konu olmuştur (Koray, 2007, s.18; Talas, 1992, s.59). İnsanlık tarihi bu konuda örneklerle doludur. Günümüzde kız çocuklarının eğitimi, kadına yönelik şiddet, çevre sorunları, tüketicilerin hakları gibi pek çok konuda sosyal politikaya ihtiyaç duyulmaktadır. Küreselleşme, sosyal politikanın boyutunu yerelden küresele taşımakta, küresel ölçekte koruyucu ve önleyici düzenlemelere karşı ihtiyaç ortaya çıkarmaktadır (Kağnıcıoğlu, 2014, s.380; Koray, 2005, s.15). İklim değişikliği, küresel ısınma, temiz suya erişim, uluslararası göç ve çevre sorunlarını önlemek amacıyla uluslararası anlaşmalar ve kuruluşlar aracılığı ile alınmış önlemler, küresel çapta sosyal politika uygulamaları olarak ortaya çıkmaktadır. Küreselleşmenin olumsuz etkileri ile başa çıkmada AB politikaları gibi bölgesel sosyal politika uygulamaları da toplumsal olarak yeni beliren ihtiyaçlara çözüm olarak sunulmaktadır. Ülkemizde ise kız çocuklarının eğitime erişimini artırmak amacıyla 2001 yılında uygulanmaya başlayan şartlı nakit transferi gibi yerel sosyal politika tedbirleri bulunmaktadır (Esenyel, 2009, s.43). Dolayısıyla sosyal politikalar temelde insan refahını artırması adına yerelden küresele farklı özellikler taşımaktadır.

Cumhuriyet döneminde savaştan yeni çıkmış bir ülke olan Türkiye'de, ekonomik olarak gelişmeyi desteklemek için ilk olarak İzmir İktisat Kongresi düzenlemiştir. Ardından Sanayi Teşvik Kanunu yürürlüğe konulmuştur. Bu süreçte sanayiye verilen önemle beraber sosyal politikanın izlerine rastlanmaya başlanmıştır. İstihdam olanaklarının artması ile birlikte Umumi

Hıfzı Sıhha Kanunu işçi statüsünde çalışanları korumak amacıyla hazırlanmıştır. Kimsesiz ve sakatlara yönelik olarak 1930 yılında belediyeler kanunu ile düzenlemeler yapılmıştır. 1945'te Çalışma Bakanlığı, 1946'da İş ve İşçi Bulma Kurumu kurularak Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) kararları kabul edilmiştir. 1960'lı yıllarda ise planlı kalkınma dönemine geçilmiştir. Bu tarihe kadar güvenlik ve eğitim-öğretim konularıyla sınırlı olan sosyal politika uygulamalarına, 1980 anayasasıyla birlikte çevreye yönelik konular eklenmiştir (Talas, 1992, s.243). Günümüzde ise sosyal politikalar iş ve işçilerin; ücret, barınma ve sağlık koşulları gibi konuların ötesine çıkarak farklı sorunlara çözüm bulmaya yönelmiştir (Kaya, 2014, s.14; Koray, 2007, s.20-21). Devletin sosyal politikalara verdiği önemin artması sonucunda 2011 yılında Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü'nün çatısı altında beş genel müdürlüğün birleşmesiyle Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB) kurulmuştur. Bu tarihten sonra ASPB sosyal politika çalışmaları olarak bünyesinde barındırdığı kurumların hizmet alanlarında faaliyet göstermeye devam etmiştir. 2018 yılında Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB) ile birleşmiş; Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı adını almıştır. 21 Nisan 2021 tarihine gelindiğinde ÇSGB'den ayrılarak Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (ASHB) adıyla faaliyetlerini yürütmeye devam etmiştir (ASHB, 2023). ASHB'nin bünyesinde barındırdığı altı genel müdürlük ve bunların faaliyet alanları aşağıda kısaca özetlenmiştir:

Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, dezavantajlı kesimler öncelikli olmak üzere tüm toplumun refahını artırmayı hedeflemektedir. Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, kadınların güçlenmesini ve eğitim, istihdam, sağlık ve karar alma mekanizmalarına katılım gibi hayatın tüm alanlarında fırsatlardan tam olarak yararlanmasını sağlamayı hedeflemektedir. Şehit ve Gazi Yakınları Genel Müdürlüğü, şehit yakınları ile gazilerin her türlü mağduriyet ve mahrumiyetlerinin giderilmesini hedeflemektedir. Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, engelli ve yaşlıların insan haklarından yararlanarak ayrımcılığa uğramadan, toplumsal hayata katılmalarını sağlamayı hedeflemektedir. Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, çocukların sağlıklı olarak her türlü gelişimini destekleyici faaliyette bulunmaktadır. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü ise sosyal yardım programları yürütmektedir. (ASHB, 2023). Ancak Türkiye'deki sosyal politikaları bu genel müdürlüklerin çalışmalarıyla sınırlandırmak doğru olmayacaktır. Günümüzde sosyal dışlanmadan çevreye, dezavantajlı gruplar olarak nitelendirilen kadınlardan yaşlılara, göçmenlerden engellilere ve gençlere kadar çeşitli gruplara yönelik üçüncü kuşak sosyal politikalar önem kazanmıştır (Bozkır Serdar, 2011, s.5). Bunların yanı sıra pek çok eğitim politikası da sosyal politika niteliği taşımaktadır. Bir ülkenin milli eğitim politikası aynı

zamanda sosyal politika niteliği taşır. Kalkınma planlarında bulunan pek çok sosyal hedef, eğitim programları aracılığı ile gerçekleştirilir. Bundan dolayı devletlerin istek ve ihtiyaçlarının öğretim programlarına yansıdığı bilinmektedir. Uygulamaya konulan öğretim programları, sosyal politikanın amaçlarına ulaşmasında aracılık görevi üstlenir. Coğrafya dersi öğretim programları (CDÖP) da bunlardan birisidir (Özgen, 2016, s.328). Coğrafya programlarında bu konudaki ilk izlere 1950’li yıllardan itibaren rastlanmaktadır (Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı [TTKB], 1950; 1954; 1957). Özellikle tarımın ön planda olduğu bir dönem sonrasında sanayi ve kalkınma planlarının hazırlanması, devlet planlama teşkilatının kurulması ile birlikte gerçekleşen sürecin, coğrafya programlarında yerini alması buna örnek gösterilebilir. Nüfusun hızlı artması, şehirleşme, göç gibi konu başlıkları ülkedeki yeni gelişmelerin, sosyal sorunların programlara yansıdığına işaret etmektedir (TTKB, 1971). Bu durum her ne kadar adına sosyal politika denilmemiş olsa bile sosyal politikanın geliştirilmesi için ortam hazırlayan sosyal sorunların ve bu sorunlara getirilmiş çözümlerin yansımaları olarak kabul edilmelidir. Aslında 1973 programının amaçları, bu durumu; insan refahını odak noktası olarak “Yurdumuzun ve dünyanın ekonomik, sosyal sorunları hakkında bilgi kazandırmak ve onlarda bu sorunları inceleme isteğinin uyanmasına ve gelişmesine çalışmak.” şeklinde anlatmaktadır (TTKB, 1973, s.1-2). Bu programın amaçlar bölümünün bir diğer olumlu özelliği de en çok tekrar eden kelimelerden birisi (sosyal ve ekonomik) sorun iken bir diğerinin de refah ve mutluluk olmasıdır. 1973 programının açıklamalar bölümü şu şekilde devam etmektedir: “Coğrafya öğretiminde doğal çevreye ve onun şartlarına mı yoksa beşeri hayata, faaliyetlere ve problemlere mi öncelik verilmesi gerektiği sorusunun cevaplandırılması gerekiyor.” (TTKB, 1973, s.4). Özellikle 1973 yılı program amaçları ve açıklamaları tümüyle okunduğunda daha açık bir şekilde anlaşılacağı gibi 1970’li yıllardan itibaren coğrafya eğitimcilerine dönemin güncel sorunlarının öğretimiyle ilgili bir görev yüklenmiştir. Bu amaç doğrultusunda yola çıkıldığında, sosyal politika ile ilişki içerisinde olan, dolaylı da olsa sosyal politikanın kapsamına giren pek çok konunun coğrafya programlarında yer aldığı sonucuna ulaşılır. Öğrencilerin bu konuları çok boyutlu olarak coğrafi bakış açısıyla edinmesi, edindiği bu bilgileri toplumların refah ve kalkınmasında kullanması sosyal politikanın amaçlarına hizmet edecektir. Dolayısıyla coğrafya eğitimi aracılığı ile koruyucu ve önleyici tedbir olarak riskin kaynağında ortadan kaldırılması, geri kalanlar için ekonomik, sosyal ve psikolojik olarak önlem alınması anlamına gelmektedir (Karabağ, 2020, s.164-169).

Özellikle 1924 tarihli ilk coğrafya programından itibaren değer eğitimi coğrafyanın temellerinden birini oluşturmuştur. Değer eğitimi yoluyla öğrencilere kazandırılacak olan vatan

sevgisi, coğrafya programlarının amaçlarında yerini her zaman korumuştur (Milli Eğitim Bakanlığı, [MEB] 2005; 2018). Öğrencilere kazandırılan vatan bilinci ve sevgisi, coğrafya alan bilgisiyle birlikte devletin sosyal düzenlemelerinin işlerlik kazanmasına katkıda bulunur. Ayrıca coğrafya derslerinde öğrencilere hem genel hem de coğrafya dersine özel beceriler kazandırılmaktadır (MEB, 2005). Bu becerilerden biri olan değişim ve süreklilik, sosyal politikaların gelecekte ne şekilde geliştirilebileceği, nasıl daha etkin ve verimli kılınabileceğini tartışmaya uygun bir beceridir. Değişim ve süreklilik becerisiyle öğrenciler sadece değişimi ve değişim ile ilgili süreçleri kavramaz, aynı zamanda bu değişimin toplumsal sebep ve sonuçları ile bunlara ne tür önlemler almaları gerektiğini öğrenerek sosyal sorunlara yönelik farkındalık kazanırlar. Bu süreçte karar verme becerileri gelişen öğrenciler, verilmiş olan kararları inceleyerek sosyal politikanın değer yüklü yapısını anlamaya başlarlar. Değişim ve süreklilik becerileri ile sorgulama becerilerini edinen öğrenciler çevrelerinde gerçekleşen olayların zaman içinde nasıl değiştiğini, alınan kararların gelecekteki muhtemel sonuçlarını ve ortaya çıkacak sorunları açıkça kavrarlar. Dolayısıyla değerlere dayalı sorgulama süreci; sosyal politika yapıcılarının eğitimden beklediği sonuçları üretmesine katkısı olabilecek bir özelliğe sahiptir. Öğrenciler dezavantajlı bireylerin yaşam kalitesini iyileştirmeye yönelik insan odaklı çalışmalarda görev aldıklarında, doğa ve toplum, insan ve mekân arasındaki karşılıklı ilişkiyi sentezleyerek kavrama becerisine sahip olacaklardır. Dolayısıyla, cevabı önceden tam olarak kestirilemeyen ve sosyal gruplar arasında birbirinden oldukça farklılık gösteren ve sonuçları değişen sosyal sorunların öğretiminde en iyi uygulama alanlarından biri coğrafya eğitimidir. “Dezavantajlı bireylerin mal ve hizmetlere erişimi nasıldır?” gibi sorularla yürütülen sorgulama, sosyal politikaya, sosyal farkındalığa aynı zamanda mekânsal planlamaya odaklanmış bir çalışmadır. Bu tarz coğrafi sorularla dezavantajlı bireylere yönelik bireysel ve toplumsal sorumluluklarımız ile toplumdaki bu birey ve gruplara yönelik empati de geliştirilebilir. Böylece öğretmenler tarafından kazanımlarla bütünleştirilerek verilen değer ve beceri eğitimi, koruyucu ve önleyici sosyal politika tedbiri olarak gelecek nesilleri şekillendirecektir. Çünkü bilginin yanı sıra beceri ve değerleri ön planda tutan eğitim yaklaşımıyla yoksulluk, işsizlik vb. konularda halkın refahını artırmaya yönelik çalışmalara katkı sağlayarak sosyal politikanın sorun alanlarını azaltması beklenir. Belirli politikalar ve sosyal meseleler zaman içinde değişebilse de derslerde yürütülen çalışmalarla eşitsizliği ortadan kaldırmak, ön yargıyı gidermek, insancıl ve adalete dayalı bir yaklaşımı benimsemek, savunmak, korumak ve önleme davranışlarını öğretme esastır. Bu da sosyal politikanın amaçlarına hizmet eder. Buna istinaden sosyal politikaya ilişkin konuların insan refahına

katkıda bulunması adına koruyucu ve önleyici sosyal politika tedbiri olarak coğrafya programlarında yer alması beklenir.

Alan yazındaki çalışmalar incelendiğinde, coğrafya programlarıyla ilgili pek çok çalışma göze çarpmaktadır. Coğrafya programlarını inceleyen çalışmaların konuları ise oldukça geniş bir yelpazeye dağılmıştır ve aralarında sürdürülebilirlik, doğal afetler, çevre gibi konuların da bulunduğu görülmektedir. Buna istinaden Osmanlı dönemi programlarından başlayarak 2018 yılında hazırlanan son CDÖP'ye kadar tüm programların birbirinden farklı yönleri ile incelendiğini söylemek mümkündür. Bu konudaki ilk çalışma Doğanay'a (1989) aittir. Coğrafya Dersi Öğretim Programları adıyla editörlüğünü Karabağ, Şahin ve Şahin'in (2021) yaptığı ve Osmanlı'dan günümüze tüm coğrafya programlarını kapsayan bir kitap bulunmaktadır. Bunların dışında tarihsel süreçte programların özellikleri (Engin, Akbaş & Gençtürk, 2003; Geçit, 2008; Girgin, 2010, Karabağ, 2010), programların benzerlikleri ve farklılıkları (Şahin, 2019), program yaklaşımları açısından karşılaştırmaları (Demiralp, 2017) ve kültürel coğrafya konularının yerinin incelendiği (Göcen & Şahin, 2020) çalışmalar bu konudaki çalışmalardan bazılarıdır. Coğrafya programlarında sosyal politika konusunu inceleyen tek çalışma Özüdoğru'nun (2015) yüksek lisans tez çalışmasıdır. Tezde 1924 tarihli ilk programdan 2005 CDÖP'ye kadar Türkiye'de ortaöğretimde uygulanmış tüm programlar sosyal politika açısından incelenmiştir. Dolayısıyla bu çalışma, 2018 CDÖP'yi sosyal politikanın bileşenleri ve ASHB'nin çalışma alanına giren sosyal politika uygulamalarını incelemesinden dolayı alan yazındaki diğer araştırmalardan ayırmaktadır. Bu durum çalışmanın özgünlüğünü ortaya koyarken bulgularının yorumlanmasını zorlaştırmaktadır. Çalışma özellikle son yıllarda yaşanan ekonomik ve sosyal sorunların çeşitli yönleri ile CDÖP'ye (2018) yansıyor yansımadığını görebilmek için yapılmıştır ve bu noktada önem kazanmaktadır. Ayrıca varsa CDÖP'ye (2018) yansıyan sorunlar nelerdir? Bunlar, kazanımlarda nasıl yer almıştır? sorularına cevap aranmaktadır. Buradan hareketle çalışma, sosyal politikalara ilişkin konu alanlarının 2018'de uygulamaya konulan CDÖP'de bulunup bulunmadığı, bulunuyor ise bunun nasıl yer aldığına ortaya çıkarılması amacıyla yapılmıştır. Burada cevabı aranan soru doğrudan bir sosyal politika konusu olabileceği gibi sosyal politika ile uzaktan veya yakından ilişki içerisinde olabilecek tarihsel çerçevede olabilir. Çalışmanın sonuçlarının sosyal politikacılara, program yapıcılara, öğretmenlere ve ders kitabı yazarlarına bir bakış açısı kazandırması beklenmektedir.

Buradan hareketle araştırma soruları aşağıdaki gibi belirlenmiştir:

- a) 2018 CDÖP’de (9-12 sınıflar) bulunan kazanımlar, ünite ve sınıflara göre sosyal politika bileşenleri açısından nasıldır?
- b) 2018 CDÖP’de bulunan kazanımlar, ASHB’nin çalışma alanına giren sosyal politika konuları açısından nasıldır?

1. Yöntem

Bu araştırmada, nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman analizi kullanılmıştır. Temel nitel araştırmalar, eğitimde en yaygın kullanılan araştırmalardır. Veriler görüşme, gözlem veya doküman analizi yoluyla toplanır. Nitel araştırmalarda veri toplamanın bir yolu da dokümanlardır. Doküman analizinde araştırılan konu ile ilgili dokümanlar incelenir. Doküman analizi veri seçimine dayanır ve diğer yöntemlerden daha az zaman alır (Merriam, 2009, s.23). Doküman analizi bir araştırma yaparken iki şekilde kullanılabilir. Bunlardan ilki diğer araştırma bulgularını desteklemek iken diğeri ise başlı başına bağımsız bir yöntem olmasıdır (Sak, Sak, Şendil & Nas, 2021, s.227). “Yöntem, dokümana ulaşma, orijinalliğini kontrol etme, dokümanı anlama, analiz etme, veriyi kullanma şeklindedir” (Kıral, 2020, s.170). Eğitimdeki temel dokümanlardan birisi de programlardır. Bu çalışmada da 2018 CDÖP, sosyal politika bağlamında inceleneceği için doküman analizi yöntemi tercih edilmiştir. Araştırmada doküman analizi başlı başına bir yöntem olarak kullanılmıştır. 2018 CDÖP’de 9-12. sınıf seviyesindeki 130 kazanım, ünite ve sınıflarına göre içerik analizine tabi tutulmuştur. Kazanımlar derinlemesine bir şekilde sosyal politika konusuna uygunluk açısından analiz edilmiştir.

1.1. Veri toplama aracı, verilerin toplanması ve analizi

Bu çalışmanın veri toplama aracı 2018 yılında uygulamaya konulan CDÖP’dir. Çalışma için bu programın seçilmesinde en güncel program olması ve halen okullarda uygulanmaya devam ediliyor olması etkili olmuştur. Veri toplamak için ilk olarak TTKB’nin internet sitesinden CDÖP’ye (2018) ulaşılmıştır. Program herkesin kullanımına ve incelemesine açıktır. CDÖP’de (2018) yer alan kazanımları analiz etmeden önce sosyal politikanın kavramsal çerçevesi ve doğuşu sırasındaki yaşanan gelişmeler, konusu, kapsamı, günümüze gelinceye kadar geçirdiği aşamalar, günümüzdeki özelliklerine ilişkin çalışmaları içeren alan yazın taranmıştır. Sonrasında coğrafya dersi ile ilişkilendirilebilecek temalar belirlenmiştir. Bunlar politika, sanayi, şehirleşme, göç, çevre, nüfus, istihdam, örgüt, kalkınma, ekonomi, afet, gelişmişlik, sürdürülebilirlik olarak belirlenmiştir. Bu temalara uygun kazanımlar tespit edilmiştir. Bu bölümde kazanımlar Özüdoğru’nun (2015) sınıflamasına uygun olarak sosyal politikanın beş

bileşenine göre sosyal politikada coğrafi tarafı bulunan konular, sosyal politikanın konusu, araçları, sorunları ve uygulamaları açısından incelenmiştir.

Araştırmanın ikinci probleminde ilk problem için belirlenen kazanımlar, her ülkenin kendi sosyal politika anlayışına sahip olmasından dolayı (Talas, 1992, s.33) ASHB'nin çalışma alanlarıyla ilişkili konularla sınırlandırılmıştır. Araştırmacı yedi yıl ASHB'nin çeşitli genel müdürlüklerinde, merkez ve taşra personelinin görev alanlarına giren konularda hizmet içi eğitimlerde, stratejik plan hazırlama, kalite iyileştirme süreç yönetiminde ve e-devlet kapısı geliştirme sürecinde görev almıştır. Bununla birlikte araştırmacının sosyal politika kapsamında olmasını uygun bulduğu kazanımlar, ASHB uzmanlarının görüşüne sunulmuştur. Bu kapsamda Aile ve Toplum Hizmetleri ve Kadının Statüsü Genel Müdürlüğünden iki uzman kazanımlarla ilgili görüş belirtmişlerdir. Sosyal politika ile ilgili bulunan kazanımlar önce tablolar haline getirilmiş ardından yorumlanmıştır.

2. Bulgular, Yorum ve Tartışma

2.1. Araştırmanın birinci problemine ilişkin bulgular

TTKB'nin 17.07.2017 tarih 84 sayılı kararı ile yeni bir ortaöğretim coğrafya dersi (9-12. sınıflar için) öğretim programı liselerde okutulmak üzere kabul edilmiştir. Bu tarihten yaklaşık olarak altı ay sonra bu karar yerini, 19.01.2018 tarih ve 26 sayılı karara bırakmıştır. Böylece 2005 yılında hazırlanan ve zaman içinde küçük değişikliklerle devam eden CDÖP, uygulamadan kaldırılmıştır. 2018-2019 eğitim ve öğretim yılından itibaren okutulmak üzere kabul edilen bu program halen liselerde uygulanmaya devam etmektedir. 2005'te hazırlanan programın devamı hatta orta düzeyde bir revizyonu olarak görülebilecek 2018 CDÖP'de, kazanımlar konu bütünlüğünün sağlanması ve öğrenmenin kolaylaştırılması açısından bir araya getirilerek sadeleştirilmiştir (MEB, 2017). 2018 CDÖP'nin ünite ve sınıflara göre kazanım sayılarına Tablo 1'de yer verilmiştir.

Tablo 1. 2018 CDÖP'de kazanımların sınıflara ve ünitelere dağılımı

Ünite	Doğal Sistemler		Beşeri Sistemler		Küresel Ortam: Bölgeler ve Ülkeler		Çevre ve Toplum		Toplam
	f	%	f	%	f	%	f	%	
9.sınıf	13	59	4	18	3	13	2	9	22
10.sınıf	17	50	12	35	1	3	4	11	34
11.sınıf	4	10	20	50	9	22,5	7	17,5	40
12.sınıf	2	6	17	50	11	32	4	11	34
Toplam	36	28	53	41	24	18	17	13	130

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı (2018). <http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=336>

Tablo 1 incelendiğinde toplamda 130 kazanım olduğu görülmektedir. Bu kazanımlar arasında en fazla pay 53 kazanımla (% 41) Beşeri Sistemler ünitesine aittir. En az kazanıma sahip ünite ise 17 kazanımla (yaklaşık %13) Çevre ve Toplumdur. 11. sınıf en fazla kazanıma (40, %30) sahip iken 9. sınıflar en az kazanıma (22, %17) sahiptir. 9 ve 10. sınıfta en fazla kazanımı olan ünite Doğal Sistemler iken 11 ve 12. sınıflarda Beşeri Sistemlerdir. Doğal Sistemler ünitesinin programdaki kazanım sayısı 12. sınıfa doğru giderek azalırken Beşeri Sistemler ünitesinin kazanım sayısında artış olmuştur. Buna dayanarak 2018 CDÖP'nin belkemiğini, Doğal Sistemler ile Beşeri Sistemler ünitesinin oluşturduğu söylenebilir. Çevre ve Toplum ünitesine ait kazanımların tüm sınıflarda yer aldığı ancak 2005 yılında hazırlanan programla karşılaştırıldığında (MEB, 2005) kazanım sayısında azalma olduğu dikkat çekmektedir. Bunun nedeni olarak 2005 yılında uygulamaya konulan Çevre ve Toplum ünitesi kazanımlarının birbirine oldukça yakın içeriklere sahip olmasından dolayı programdan çıkartılması gösterilebilir (MEB, 2017). Dolayısıyla kazanımlarda nicelik olarak azalma söz konusudur.

9.sınıf coğrafya dersinin ilk bölümü olan Doğal Sistemler ünitesinde 13 kazanım, Beşeri Sistemler ünitesinde 4 kazanım, Küresel Ortam: Bölgeler ve Ülkeler ünitesinde 3 kazanım, son ünite olan Çevre ve Toplum da ise 2 kazanım bulunmaktadır. 9. sınıf kazanımlarının yaklaşık % 60'ı ilk ünite olan Doğal Sistemlere aittir.

10. sınıfta toplam 34 kazanım bulunmaktadır. Bunlardan Doğal Sistemler ünitesi 17 kazanımdan oluşmakta iken Beşeri Sistemler ünitesi 12, Küresel Ortam: Bölgeler ve Ülkeler 1, Çevre ve Toplum ünitesi ise 4 kazanımdan oluşmaktadır.10.sınıf kazanımlarında ilk göze çarpan husus doğal ve beşeri sistemlere ait kazanımların 9. sınıfa göre sayısal olarak artmasıdır.

11. sınıfta toplam 40 kazanım bulunmaktadır. Bunlardan Doğal Sistemler ünitesi 4 kazanım, Beşeri Sistemler ünitesi 20 kazanım, Küresel Ortam: Bölgeler ve Ülkeler ünitesi 9 kazanım, Çevre ve Toplum ünitesi ise 7 kazanımdan oluşmaktadır. Buna göre 11. sınıfta ağırlığın Beşeri Sistemler ünitesine kaydırıldığını söylemek mümkündür.

12.sınıfta toplam 34 kazanım bulunmaktadır. Doğal Sistemler ünitesi 2 kazanım, Beşeri Sistemler ünitesi 17 kazanım, Küresel Ortam: Bölgeler ve Ülkeler ünitesi 11 kazanım, Çevre ve Toplum 4 kazanımdan oluşmaktadır. Beşeri Sistemler ve Küresel Ortam: Bölgeler ve Ülkelere ayrılan kazanımlar çoğunluktadır.

2018 CDÖP'de sosyal politikaların kazanımlara göre ünite ve sınıf dağılımı incelenmiş ve bu dağılıma ilişkin bilgilere Tablo 2'de detaylıca yer verilmiştir.

Tablo 2. Sosyal politikalara ait unsurları içeren kazanımların sınıflara göre kodları ile ünite ve sınıflara göre toplam kazanım sayıları

Ünite Sınıf	Doğal Sistemler	Beşeri Sistemler	Küresel Bölgeler Ülkeler	Ortam: Çevre ve Toplum	Toplam
9.sınıf	-	-	-	9.4.2	1
10.sınıf	-	10.2.1-10.2.4 10.2.5 10.2.6 10.2.7 10.2.8 10.2.9-10.2.10 10.2.12	-	10.4.4	10
11.sınıf	-	11.2.1-11.2.2 11.2.3 11.2.13	11.3.2-11.3.7 11.3.9	11.4.2-11.4.3-11.4.4 11.4.5-11.4.6	12
12.sınıf	-	12.2.2-12.2.3 12.2.5	12.3.7-12.3.8	12.4.2-12.4.3	7
Toplam	-	16	5	9	30

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı (2018). <http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=336>

Tablo 2 incelendiğinde anlaşılacağı gibi 2018 CDÖP’de bulunan toplam 130 kazanımın 30’u sosyal politikalara ilişkilendirilebilecek niteliğe sahiptir. Kendinden önceki programda olduğu gibi 2018 CDÖP’de de Doğal Sistemler ünitesindeki kazanımların hiçbiri sosyal politika ile ilişkilendirilmemiştir (Özüdoğru, 2015). 9. sınıflarda ise sosyal politika ile ilişkili yalnızca bir kazanım yer almaktadır. 9. sınıflar için belirlenen bu kazanım Çevre ve Toplum ünitesine aittir. 2018 CDÖP’de 16 kazanımla en çok ilişkilendirilen ünite Beşeri Sistemler ve en çok ilişkilendirilen sınıf seviyesi 11. sınıf olarak belirlenmiştir. Beşeri Sistemler ünitesinin sosyal politikalara uyumlu olan kazanımları en fazla 10. sınıf seviyesindedir.

9-12. sınıf seviyesinde ünitelere göre sosyal politika ile ilişkilendirilen kazanımlar ve bu kazanımlara ait uyarılar, 9. sınıftan başlayarak 12. sınıfa doğru aşağıda sırasıyla ele alınarak incelenmiştir.

2.1.1. 9. sınıf CDÖP (2018) sosyal politika ile ilişki kurulabilecek ünite, kazanım ve uyarı ifadeleri

9. sınıf kazanımları ve bu kazanımların sınırlarını belirleyen uyarılar, sosyal politika açısından ünitelere göre sırasıyla incelendiğinde (Tablo 2) 9. sınıflarda Doğal Sistemler, Beşeri Sistemler ve Küresel Ortam: Bölgeler ve Ülkeler ünitelerinde hiçbir kazanıma rastlanılmamıştır. Çevre ve Toplum ünitesinde ise 1 kazanım sosyal politika ile ilişkilendirilmiştir. Çevre ve Toplum ünitesinde bulunan tek kazanım ve uyarısı şu şekildedir: “9.4.2. Doğal ortamda insan etkisiyle meydana gelen değişimleri sonuçları açısından değerlendirir.” “b) İnsanların doğal ortam üzerinde gerçekleştirdikleri değişimlerde, doğaya karşı duyarlı olmalarının gerekliliği vurgulanır.” (MEB, 2018, s.21). Öğrencilerde çevre bilincini geliştirme düşüncesinden hareketle bu kazanım ve uyarısının sınıf ortamında koruyucu ve önleyici sosyal politika tedbiri

olarak kullanılması, coğrafya eğitiminden sosyal politikaların faydalanabileceği alanlardan birini oluşturmaktadır.

2.1.2. 10. sınıf CDÖP (2018) sosyal politika ile ilişki kurulabilecek ünite, kazanım ve uyarı ifadeleri

10. sınıf kazanımları ve bu kazanımların sınırlarını belirleyen uyarılar, sosyal politika açısından ünitelere göre sırasıyla incelendiğinde (Tablo 2) Doğal Sistemler ile Küresel Ortam: Bölgeler ve Ülkeler ünitesinde sosyal politika konuları ile ilişkilendirilebilecek hiçbir kazanımın bulunmadığı belirlenmiştir. Bununla birlikte Beşeri Sistemler ünitesinde 9 kazanım, Çevre ve Toplum ünitesinde 1 kazanım sosyal politika ile ilişkilendirilmiştir.

Beşeri Sistemler ile Çevre ve Toplum ünitelerindeki bu kazanımlar, sosyal politikayı anlamak ve anlamlandırmak için gerekli olan ve aynı zamanda coğrafi tarafı bulunan konuları kapsayacak şekilde hazırlanmıştır. Türkiye nüfusunun yapısal özellikleri ile ekonomik faaliyetlerinin ele alındığı sosyal politikalara yön veren coğrafi etkenleri kapsayan toplam 9 kazanım bulunmaktadır. Bu kazanımlardan “10.2.1.” ve “10.2.12.” kazanımları şu şekildedir: “10.2.1. İstatistiki verilerden yararlanarak nüfus özellikleri ve nüfusun önemi hakkında çıkarımlarda bulunur.” “10.2.12. Ekonomik faaliyet türlerinin oransal dağılımına ilişkin verileri, ülkelerin gelişmişlik düzeyleriyle ilişkilendirerek çıkarımda bulunur.” (MEB, 2018, s.24). Çevre ve Toplum ünitesinde bulunan “10.4.4.” kazanımı ve uyarıları ise şu şekildedir: “10.4.4. Afetlerden korunma yöntemlerini açıklar.” “a) Farklı ülkelerde doğal afetlere karşı yapılan uygulamalara yer verilir.” “b) Ülkemizde depremler başta olmak üzere, afetlere karşı bilinç oluşturmanın önemi üzerinde durulur.” “c) Afetlerin meydana gelme sürecinde bireylere düşen sorumluluklara değinilir.” (MEB, 2018, s.25). Bu kazanım öğrencilerde afet bilincini ve sorumluluk duygusunu ön plana çıkararak sosyal politikanın amaçlarına hizmet etme özelliğine sahiptir.

2.1.3 11. sınıf CDÖP (2018) sosyal politika ile ilişki kurulabilecek ünite, kazanım ve uyarı ifadeleri

11. sınıf kazanımları ve bu kazanımların sınırlarını belirleyen uyarılar, sosyal politika açısından ünitelere göre sırasıyla incelendiğinde (Tablo 2) Doğal Sistemler ünitesinde sosyal politika konuları ile ilişkilendirilebilecek hiçbir kazanım bulunmamaktadır. Bununla birlikte Beşeri Sistemlerde 4 kazanım, Küresel Ortam: Bölgeler ve Ülkelerde 3 kazanım, Çevre ve Toplum ünitesinde 4 kazanım coğrafya derslerinde sosyal politika ilişkisi kurulabilecek niteliktedir.

11. sınıf Beşeri Sistemler ünitesinde, sosyal politika uygulaması olarak kabul edilebilecek nüfus politikaları ile ilgili kazanımlara yer verilmiştir. Bu kazanımlar ve bu kazanımlara ait uyarıların kapsamına giren konular, doğrudan sosyal politikaları ele alan bir yaklaşımla öğrencilere aktarılabilir. 11. sınıf Beşeri Sistemler ünitesinde nüfus politikaları ile ilgili kazanımlar ve uyarıları şu şekildedir: “11.2.1. Ülkelerin farklı dönemlerde izledikleri nüfus politikaları ve sonuçlarını karşılaştırır.” “11.2.2. Türkiye’nin nüfus politikalarını gerekçeleri açısından değerlendirir.” “11.2.3. Türkiye’nin nüfus projeksiyonlarına dayalı senaryolar oluşturur.” “a) Farklı nüfus senaryolarına göre Türkiye’nin nüfus yapısına ilişkin çıkarımlara yer verilir.” (MEB, 2018, s.27). Bu üç kazanımın yanı sıra 11. sınıf Beşeri Sistemler ünitesinde çalışma konusu için önemli olan bir diğer husus ise ekonomi konularının işleneceği kazanımlardır. Bu kazanım ile bu kazanıma ait uyarı ifadesi şu şekildedir: “11.2.13. Türkiye’de uygulanan ekonomi politikalarını mekânsal etkileri açısından değerlendirir.” “Cumhuriyet’ten günümüze izlenen ekonomik politikalar içinde mekânsal farklılıkları gidermeye yönelik projeler ve uygulamalar ele alınır.” (MEB, 2018, s.28). Bu kazanımların sosyal politika açısından önemi, öğrencilerin eşitsizlikleri gidermek için yöntem öğrenmesine dayanmasıdır. Bilindiği gibi sosyal politikalar, ilk olarak ekonomik faaliyet türünün değişmesi yani tarımdan sanayiye geçme sürecinde, yeni toplumsal yapıdaki sorunlardan kaynaklı olarak ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla tarihsel süreçte sosyal politikanın ekonomi ile olan bağlantısının bilinmesi öğrencilere farklı bakış açıları kazandıracaktır.

11. sınıf Küresel Ortam: Bölgeler ve Ülkeler ünitesinde toplumsal huzursuzlukların önüne geçmek için saygı değerini ön plana çıkaran kazanımlara yer verilmiştir. Bu kapsamda sosyal politikanın hedeflerine hizmet etme özelliğine sahip kazanım ve uyarıları şu şekildedir: “11.3.2. Farklı kültürel bölgelerin yeryüzünde yayılışına etki eden faktörleri açıklar.” “c) Kültürel çeşitliliğin önemine değinilerek farklı kültürlerle karşı saygılı olmanın gerekliliği vurgulanır.” (MEB, 2018, s.29). Bazı ülkelerin sanayi açısından nasıl geliştiklerinin sorgulandığı “11.3.7” kazanımı ise şu şekildedir: “11.3.7. Sanayileşmiş bir ülkeyi sanayileşme süreçleri açısından değerlendirir.” (MEB, 2018, s.29). Bu anlamda kazanım sanayi devrimi, sanayileşmeyle birlikte ortaya çıkan sorunlar ve bunların sosyal politika ile ilişkisinin kurulması açısından önemlidir. Sanayileşmenin özellikle bazı ülkelerde diğerlerinden önce başlamasına neden olan coğrafi etkenlerin öğrenme ortamında tartışılması, öğrencilere başta konum olmak üzere doğal kaynaklar gibi pek çok konu ve kavramın analizini yapma fırsatı verecektir. Ayrıca sanayinin gelişmesinin ülkeler arasında farklı sosyal, ekonomik ve kültürel düzenlemelere neden olabileceğinin üzerinde durulması sosyal politikalara giriş niteliği taşımaktadır.

11. sınıf Küresel Ortam: Bölgeler ve Ülkeler ünitesindeki sosyal politikanın araçlarını konu alan “11.3.9.” kazanımı ve bu kazanıma ait uyarı ifadeleri şu şekildedir: “11.3.9. Bölgesel ve küresel ölçekteki örgütleri etki alanları açısından değerlendirir.” “a) Bölgesel ve küresel ölçekteki örgütlerin (AB, BDT, BM, D-8, G-20, İİT, KEİK, NATO, OECD, OPEC) amaçları, işlevleri ve etki alanları itibarıyla tanıtılır.” “b) Türkiye’nin küresel ve bölgesel ölçekteki siyasi, askeri ve ekonomik örgütlerle ilişkisine yer verilir.” (MEB, 2018, s.29). Bu kazanımla öğrencilere sosyal politikanın araçlarından olan ekonomik, sosyal, siyasi örgütleri tüm yönleri ile öğrenme fırsatı verilmektedir. “Bu örgütler nasıl işler? Görevleri nelerdir? Çalışma alanları hangi kesimlere yöneliktir? Neden bu tür küresel düzeyde örgütlere ihtiyaç duyulur?” gibi soruların cevaplarının eğitim ortamında verilmesiyle küresel sosyal politika araçlarının öğretilmesi sağlanır.

11. sınıf Çevre ve Toplum ünitesinde “11.4.2, 11.4.3, 11.4.4. ve 11.4.5” kazanımları bütüncül olarak, arazi kullanımı ve ekonomik faaliyetlerin yerelden küresele etkilerini ele almaktadır. Bu konuda bireylere düşen sorumluluğa odaklanan “11.4.3.” kazanımının uyarısı şu şekildedir: “11.4.3. Yenilenemeyen enerji kaynaklarının kullanımı konusunda bireylere düşen sorumluluklar üzerinde durulur.” (MEB, 2018, s.30). Bu uyarı ifadesinde öğrencilerin toplumsal duyarlılığı yüksek, bilinçli vatandaşlar olarak yetişmeleri istenmektedir. 11. sınıf Çevre ve Toplum ünitesinde sosyal politika sorunlarına yönelik kazanımlar da bulunmaktadır. Bu kapsamda hem küresel hem de bireysel anlamda çıkarımlar yapılabilecek özelliğe sahip “11.4.6.” kazanımı şu şekildedir: “11.4.6. Çevre sorunlarının oluşum ve yayılma süreçlerini küresel etkileri açısından analiz eder.” (MEB, 2018, s.30). Bu kazanım ve uyarı ifadeleri ile yürütülen bir eğitim öğretim sürecinde sosyal politikanın koruyuculuk ve önleyicilik yönü ön plana çıkartılmış olacaktır. Bu kazanımla öğrencilere sorunların çok kısa sürede dünyanın her yerinde hissedildiği ve olumsuz etkilerinin uzun süre devam ettiği aktarılmak istenmektedir (Özüdoğru, 2015).

İster bireylerin, isterse bireyler adına karar alıcıların çeşitli uygulamalarla ortaya koydukları çevreyi koruma ve sürdürülebilirlik konusundaki yöntemlerin ele alınabileceği “11.4.6.” kazanımının uyarısı şu şekildedir: “11.4.6. a) Çevre ve insan sağlığı açısından atıklardan korunma yöntemlerine yer verilir.” (MEB, 2018, s.30). Örneğin hava kirliliğinin yoğun olduğu zaman ve mekânlarda bireylerin tedbirlere uygun davranmak, atıklara veya kirliliğe, isteğe bağlı olmaksızın maruz kalanlar için alınan iş yeri tedbirlerine uymak, bu konularda hazırlanmış uluslararası anlaşma veya sözleşmelere uygun davranmak ve ülke genelinde uluslararası anlaşmalara uygun koşullar hazırlamak için alınan tedbirlerin öğrencilere öğretimi bu kazanım

kapsamında yapılabilir. Okullarda bu uyarıya uygun eğitsel faaliyetler yürütülmesi sosyal politika tedbirine duyulacak olan ihtiyacı azaltacaktır.

Yerel çevrede, yani sınırlı bir alanda meydana gelen herhangi bir tahribat, patlama vb. felaketler, olduğu bölgeyle sınırlı kalmayarak tüm dünyayı zengin fakir, kadın-erkek, çocuk, genç, yaşlı, hasta ya da sağlıklı ayrımı yapmaksızın az ya da çok etkileyecektir. Nitekim Covid 19 salgını zümre, sınıf, gelişmişlik ayrımı yapmadan tüm insanlara eşit davranmış; toplumları hem yoksulluğun hem de yoksunluğun içine çekmiştir. Ancak herkes bu yoksulluk ve yoksunluk durumundan eşit bir şekilde etkilenmemiş ve yeni bir eşitsizlik türü ortaya çıkmıştır. Etkisini en şiddetli şekilde geri kalmış ülkelerde, sosyal güvenlik ve ekonomik alanda yeterli güvenceye sahip olmayan çocuklar üzerinde göstermiştir (UNICEF, 2021). Buradan hareketle öğrencilere, yaptıkları herhangi bir tercihin sadece kendilerini etkilemediğini; yakın çevreden başlayarak tüm insanlığın, dünyanın herhangi bir yerinde alınan bir karar veya yapılan bir uygulamadan etkilenebileceği bilinci kazandırılmalıdır. Öğrencilere, insanlığın yararına olacak bakış açılarına sahip olma zeminini hazırlamak ve onların yeni sosyal sorunların oluşmasında engelleyici rollere bürünmelerine imkân sağlamak gerekmektedir.

“Risk mekânda üretilebilen olmasının yanında mekânı da üreten bir unsurdur” (Karabağ, 2020, s.13). Bu bağlamda çevrenin sürdürülebilirliğinin toplumsal sürdürülebilirlik için öneminden dolayı, çevresel riskler sosyal politikayla coğrafya eğitimi arasında ilişki kurulabilecek yönlerden biridir. Bu kazanımlar aynı zamanda üçüncü kuşak sosyal politika tedbiri olarak çevrenin sürdürülebilirliğini ön plana çıkarmaktadır.

2.1.4. 12. sınıf CDÖP (2018) sosyal politika ile ilişki kurulabilecek ünite, kazanım ve uyarı ifadeleri

12. sınıf kazanımları ve bu kazanımların sınırlarını belirleyen uyarılar, sosyal politika açısından ünitelere göre sırasıyla incelendiğinde (Tablo 2) Doğal Sistemler ünitesinde diğer sınıf seviyelerinde olduğu gibi sosyal politika ile ilişkilendirilebilecek hiçbir kazanıma rastlanmamıştır. Bununla birlikte Beşeri Sistemler ünitesinde 3 kazanım, Küresel Ortam: Bölgeler ve Ülkeler ünitesinde 2 kazanım, Çevre ve Toplum ünitesinde 2 kazanım sosyal politika ile ilişkilendirilmiştir.

12. sınıf Beşeri Sistemler ünitesinde sosyal politikanın sorun alanlarını kapsayan kazanımlara yer verilmiştir. Bu kapsamda gelecekteki muhtemel toplumsal etkilerinden dolayı sosyal politikayla ilişki kurulabilecek “12.2.2.” ve “12.2.3.” kazanımları ve uyarıları şu şekildedir: “12.2.2. Şehirleşme, göç ve sanayileşme ilişkisini toplumsal etkileri açısından yorumlar.”

“Şehir hayatı içerisinde, birlikte yaşamının gereği olarak öz denetimin önemi vurgulanır.” “12.2.3 Nüfus, yerleşme ve ekonomik faaliyetlerde gelecekte olabilecek değişimlerle ilgili çıkarımlarda bulunur.” (MEB, 2018, s.32). Özellikle “12.2.2.” kazanımı sosyal olana odaklanma, sosyal etkilere yönelme ve birlikte yaşama vurgu yapılmasından dolayı sosyal politikanın hedeflerine yönelmektedir. Mekânsal planlama ile ilgili “12.2.5.” kazanımı ile bu kazanıma ait uyarı ifadesi şu şekildedir. “12.2.5. Türkiye’deki bölgesel kalkınma projelerini ekonomik, sosyal ve kültürel etkileri açısından değerlendirir.” “Kalkınma projelerinin gerekçeleri üzerinde durulur.” (MEB, 2018, s.32). Bu kazanımda öğrencilere mekânsal farklılıkların sebep ve sonuçları ile bu farklılıkları giderme konusunda bilgiler verilir. Kalkınma projeleri hem ekonomik hem de sosyal yönleri ile sosyal politikanın yerel araçlarını oluşturur. “Ekonomik kalkınmanın da nihai amacı sosyal refaha hizmet etmektir” (Talas, 1992, s.77). Mekânsal farklılıkların toplumsal ayrışma, dezavantaj vb. sorunları üreteceği, bu sorunların üstesinden gelmek için bölgenin fiziki ve beşeri koşulları göz önüne alınarak kalkınma planları veya projelerinin hazırlandığı ana fikri, öğrenme ortamında öğrencilere refah ve refahı artıran faktörlerin öğretilmesi için kullanılabilir niteliğe sahiptir. Eşitsizlikleri azaltmak ve kaynaklara erişimi eşit ve adil bir şekilde sağlamak için kullanılabilir araçlardan biri mekânsal planlamalardır. Planlaması yapılan yer, ekonomik olarak gelişirken eş zamanlı ve dolaylı olarak sosyal sorunlarda azalma gerçekleşmektedir.

12. sınıf Beşeri Sistemler ünitesinde sosyal politika uygulamalarını kapsayan kazanımlara yer verilmiştir. Öğrencilerin sosyal politika uygulamaları hakkında fikir sahibi olmaları ve politika üretme becerisi kazanmalarına yönelik olarak değerlendirilebilecek “12.2.16.” kazanımı şu şekildedir: “12.2.16. Türkiye’nin turizm politikalarını çevresel, kültürel ve ekonomik etkileri açısından değerlendirir.” (MEB, 2018, s.33). Örneğin plansız bir turizm politikası, tarım alanlarının yok edilmesine, dolayısıyla insan hareketliliğine neden olacaktır. Bu gibi durumlar, geliştirilen politikanın sonucu olarak yeni sorun veya yeni bir sosyal boyut kazanarak ortaya çıkacaktır. Covid 19 sürecinde günlük tüketim malzemelerinde, özellikle gıda ürünlerinde yaşanan fiyat artışının haksız nedenlere dayandığı ve tüketiciye maliyetinin üstünde bir fiyatla ulaştığı sıklıkla gündeme gelmiştir. Bu haksız fiyat artışını engellemek için taban–tavan fiyat uygulaması gibi tüketiciyi korumaya yönelik çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Bu olay halkın daha fazla yoksullaşmasının önüne geçmek için yapılan ekonomik düzenlemelerin bir örneğidir. Görünürde tamamen ekonomik bir düzenleme olan bu örnekte amaç tüketicinin uğrayacağı zararı en aza indirmektir. Bu durumda toplumu oluşturan bireyleri korumayı

hedefleyen bu düzenleme, sosyal bir düzenlemedir. Öğrencilerin bu konuda bilgi sahibi olması farkındalığının gelişmesini sağlayabilir.

12. sınıf Küresel Ortam: Bölgeler ve Ülkeler ünitesinde öğrencilerin sosyal politikanın sorun alanlarını öğrenmesine katkısı olabilecek kazanımlara yer verilmiştir. Bu kapsamda gelişmişlik konularına odaklanan “12.3.7.” ve “12.3.8.” kazanımları ve uyarı ifadeleri şu şekildedir. “12.3.7 Ülkelerin gelişmişlik seviyelerinin belirlenmesinde etkili olan faktörleri açıklar.” “12.3.8 “Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ekonomik özelliklerini karşılaştırır.” “a) Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin farklı gelişmişliklerinin nedenleri üzerinde durulur.” “b) Gayrisafi Millî Hâsıla ve İnsani Gelişme Endeksi (İGE) gibi gelişmişlik ölçütlerinden yararlanır.” (MEB, 2018, s.33-34). Ülkelerin gelişmişlik düzeyi insan yaşamı ve kalitesini yakından ilgilendiren bir konudur. Bu kazanım coğrafya eğitiminde sosyal refah kapsamına giren konuların öğretilmesinde kullanılabilir özellikte sahiptir. İGE’de bulunan verilerden faydalanarak eşitsizlik, işsizlik, yoksulluk, sağlık, suç gibi pek çok sosyal politikaya konu olan sorunlar bu kazanımla ilişki kurularak öğrencilere öğretilir.

12. sınıf Çevre ve Toplum ünitesinde sınıfta uygulandığında koruyucu ve önleyici tedbir niteliğinde olacak kazanımlar bulunmaktadır. Bu kapsamda risklerin önlenmesinde fayda sağlayıcılığı yüksek olacak “12.4.2.” kazanımı ve uyarısı şu şekildedir. “12.4.2. Farklı gelişmişlik düzeyine sahip ülkelerin çevre sorunlarının önlenmesine yönelik politika ve uygulamalarını karşılaştırır.” “Çevre sorunlarının önlenmesinde insana düşen sorumluluğa yer verilir.” (MEB, 2018, s.35). Bununla birlikte çevre sorunlarının önlenmesi için faaliyet gösteren ve sosyal politikanın araçları olarak nitelendirilen çevre örgütlerini kapsamından dolayı sosyal politika ile ilişkilendirilen “12.4.3.” kazanımı şu şekildedir: “12.4.3. Çevresel örgüt ve anlaşmaların çevre yönetimi ve korunmasına etkilerini açıklar.” (MEB, 2018, s.35). Bu kazanım kapsamındaki konular sosyal politikacıların üçüncü kuşak sorun alanı olarak nitelendirdiği çalışmalar kapsamına girmektedir.

2.2. Araştırmanın ikinci problem cümlesine ilişkin bulgular

2018 CDÖP’de bulunan kazanımlar “ASHB çalışma alanına giren sosyal politika konuları açısından nasıldır?” sorusunu cevaplamak için araştırmanın birinci problem durumunda sosyal politika ile ilişkilendirilen 30 kazanım incelenmiştir. Bu inceleme sonucunda ASHB’nin kadın, çocuk, engelli, yaşlı, aile, şehit ve gazi yakınları çalışma alanlarındaki sosyal politika tedbirlerine kazanımlarda doğrudan yer verilmediği görülmüştür. Bununla birlikte kazanımların kapsamını ve sınırlarını belirlemek için kullanılan uyarılarda, ASHB’nin çalışma alanlarıyla ilişkili sosyal politika konularına yer verildiği görülmektedir. CDÖP’de (2018) 9 ve 12. sınıflar

için hazırlanan kazanımların hiçbirinde sosyal politika ile ilişki kurulabilecek uyarı ifadeleri bulunmamaktadır. 10. sınıf beşeri sistemlerde 3 uyarı, 11. sınıf Küresel Ortam: Bölgeler ve Ülkeler ünitesinde 1 uyarıya yer verildiği görülmüştür.

Özellikle ASHB'nin önemseydiği güncel sosyal politika alanlarını doğrudan kapsayan "10.2.7., 10.2.8." ve "10.2.9." kazanım uyarıları şu şekildedir. "10.2.7. a) Türkiye nüfusunun cinsiyet yapısı verilirken toplumsal cinsiyet adaleti ve eşitliğine değinilir." (MEB, 2018, s.24). "10.2.8. b) Güncel mülteci göçlerine yer verilir." (MEB, 2018, s.24). "10.2.9 b) Türkiye'ye göç etmek zorunda kalan topluluklara karşı saygılı ve paylaşımcı bir tutum sergilemenin gerekliliği vurgulanır." (MEB, 2018, s.24). Bunlar arasında "10.2.7." kazanımına ait toplumsal cinsiyet adaleti ve eşitliği uyarısı, kadına yönelik şiddetin önündeki koruyucu ve önleyici tedbir olma özelliği göstermektedir. "10.2.8" ve "10.2.9" kazanımlarındaki göç temalı uyarı ise, Türkiye'de Suriyeliler başta olmak üzere diğer yerinden edilmiş grupları kültürel açıdan ötekileştirmeden toplumda birlik ve beraberliğin huzur içinde tesis edilmesine yöneliktir.

10. sınıfın Çevre ve Toplum ünitesinde ise küresel ve yerel düzeyde afetlere ilişkin bireylerde afet bilinci geliştirmeyi hedefleyen "10.4.4." kazanımına ait uyarıları şu şekildedir: "10.4.4 b) Ülkemizde depremler başta olmak üzere, afetlere karşı bilinç oluşturma'nın önemi üzerinde durulur." "c) Afetlerin meydana gelme sürecinde bireylere düşen sorumluluklara değinilir." (MEB, 2018, s.25). ASHB Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün görev alanında bulunan bu uyarı; riski azaltma, riske müdahale etme, risk sonucu ortaya çıkan yeni durumla mücadele etme gibi yönleri sahiptir. Deprem gibi doğal, orman yangını ve maden kazası gibi beşeri afetlerin yaşanması sonucu ortaya çıkacak sorun alanları, ASHB'nin faaliyetlerinden bazılarıdır. Ülkemizde doğal afetler gibi beşeri afetler de sık karşılaşılan bir durumdur. 2014 yılında, Karaman'ın Ermenek ilçesinde kömür ocağında yaşanan su baskını sonucu 18 işçinin hayatını kaybettiği maden kazasında yüzme bilmeyen oğlum suyun içinde ne yaptı? (Çetin, 2019) sözleri oğlunu kazada kaybeden annenin coğrafi bilgisini yansıtmaktadır. Bu uyarı ifadesi Ermenek'te yaşanan maden kazasının ardından halkın can ve mal güvenliğinin sağlanması için sel ve su baskını veya maden ocağı kazaları için alınacak önlemlerin öğretimi amacıyla programda yerini almıştır.

11. sınıf Küresel Ortam: Bölgeler ve Ülkeler ünitesinde sosyal politikanın amaçlarına ulaşmasına katkı sağlayacak kazanım uyarıları bulunmaktadır. Sosyal politikanın sosyal bütünleşme ve sosyal içerme hedeflerine hizmet edecek nitelikteki "11.3.2." kazanımına ait uyarı ifadesi şu şekildedir: "11.3.2. c) Kültürel çeşitliliğin önemine değinilerek farklı kültürlere saygılı olmanın gerekliliği vurgulanır." (MEB, 2018, s.29). Günümüzde birbirinden farklı

özelliklere ve taleplere yönelik yeni toplumsal gruplar oluşmakta, göç vb. yollarla topluma yeni gruplar veya bireyler katılmaktadır. İster kendi tercihleri ile ister zorunlu olarak göçe katılan bireyler; toplumda farklı etnik, kültürel veya dini kimliğe sahip gruplar oluşturmaktadır. Dolayısıyla toplumun yapısal özellikleri her geçen gün değişmektedir. Toplumu oluşturan bireylerin huzur ve barış içinde yaşamaları sosyal politikaların hedeflerindedir (Bedir, 2018b, s.113). Toplumu oluşturan bireyleri farklılıklara saygı içinde hareket edecek şekilde yetiştirmek, bu hedefe ulaşmak için kullanılan yöntemlerden birisi olarak değerlendirilebilir. ASHB'nin Sosyal İçerme Dairesinde etnik ve kültürel olarak farklı özelliklere sahip kimliklerin topluma aktif katılımını sağlamak için ekonomik, sosyal ve kültürel olarak yürütülen faaliyetler bu kapsamdadır. Buna dayanarak bu uyarı ifadesine sosyal politikanın hedeflerinden biri olan sosyal içermenin gerçekleşmesi için CDÖP'de (2018) yer verildiği söylenebilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Coğrafya bilimi, doğal ortam - insan etkileşimi ve etkileşim sonucu ortaya çıkan yerel ve küresel etkiye sahip pek çok sorunun neden ve sonuçlarını çeşitli bilimsel ilkelere dayalı olarak inceler. Coğrafya biliminin ilgilendiği sorunların ve sonuçlarının da coğrafya öğretim programlarına yansdığı bilinmektedir. Buradan hareketle çalışma, sosyal politikalara ilişkin konu alanlarının 2018'de uygulamaya konulan CDÖP'de bulunup bulunmadığı, bulunuyor ise nasıl yer aldığı ortaya çıkarılması amacıyla yapılmıştır. Bu kapsamda 9-12. sınıf düzeyindeki tüm kazanımlar incelenmiştir. İki aşamalı olarak yapılan bu çalışmanın ilk aşamasında, öğrenme ortamında öğretmenler tarafından sosyal politika ile ilişkilendirilebilecek kazanımlar tespit edilmiş ve sosyal politika açısından yorumlanmıştır. İkinci aşamasında ise bu kazanımların ASHB'nin çalışma alanları ile sınırlı olmak kaydıyla sosyal politika tedbiri içerip içermediği belirlenmiştir.

2005 yılı ve öncesinde hazırlanan programlarda kazanım veya konular sosyal politika ile ilişkilendirilmiş ancak bu programlarda sosyal politikaya ait hiçbir unsura açıkça yer verilmemiştir (Özüdoğru, 2015). 2018 CDÖP kendisinden önce geliştirilen ve uzun yıllar uygulamada kalan 2005 CDÖP ile sosyal politika açısından benzer yönle sahiptir. Her ikisinde de sosyal politikanın hedeflerine ulaşmasına hizmet edecek oldukça fazla kazanım bulunmaktadır. Ayrıca ülkesinin sorunlarını bilme ve bu sorunları çözme yolunda etkin vatandaşlar yetiştirme misyonu ortaktır. 2018 CDÖP'de bunların yanı sıra bir ilk gerçekleşmiş ve devletin sosyal politika uygulamalarına, kazanımların sınırlarını belirleyen uyarılarda yer verilmiştir. Dolayısıyla devletin koruyucu ve önleyicilik bağlamında ayrımcılık, başkalarına saygı gibi konularda üstlendiği rol, coğrafya öğretim programına yansmıştır.

2018 CDÖP’de bulunan toplam 130 kazanımın 30’u sosyal politika ile ilişkilendirilebilecek özelliklere sahiptir. Özüdoğru’nun, (2015) çalışmasında 2005 CDÖP’de 147 kazanımın 48’i sosyal politika kapsamında değerlendirilmiş ve en fazla kazanımın Çevre ve Toplum ünitesinde bulunduğu tespit edilmiştir. 2018 CDÖP’de ise en az kazanım Çevre ve Toplum ünitesindedir. Sosyal politika ile ilişkili kazanım sayısındaki azalmanın, 2018 yılında gerçekleştirilen program geliştirme çalışması sırasında yapılan revizyondan kaynaklandığını söylemek mümkündür. 2018 CDÖP’de sosyal politika ile ilişkili konulara her sınıf düzeyinde rastlanmaktadır. 9. sınıftan 12. sınıfa kadar tüm sınıf düzeylerinde sosyal politika ile ilgili hiçbir kazanıma sahip olmayan tek ünite Doğal Sistemler’dir. Ancak bu hususun günümüzle sınırlı olmadığını da belirtmek gerekir. 1924 tarihli ilk programdan itibaren doğal sistemlere ait ünitelerin konuları iklim, dünyanın şekli ve hareketleri, yer şekilleri, tektonik oluşumlar, jeolojik zamanlar, iç ve dış kuvvetler, kayaçlar, su kaynakları, toprak ve bitki örtüsü gibi fiziki coğrafya konularını içermektedir. Dolayısıyla doğal çevrenin, insana ait unsur barındırmayan insandan ve insan topluluklarından ayrı ve yalıtılmış olarak algılanması bunun nedeni olarak gösterilebilir.

Kazanımların sayısı açısından 1 kazanımla en az ilişkilendirme 9. sınıfta, en fazla ilişkilendirme 11. sınıfta yapılmıştır. Sosyal politikalara yön veren ve coğrafi tarafı bulunan faktörlerin çoğunluğu beşeri sistemler ünitesindedir. Ayrıca sosyal politika ile ilişkili en fazla kazanım 10. sınıf beşeri sistemler ünitesindedir. Bu durumun nedeni olarak sosyal politikalara ait konuların, sosyal ve ekonomik içeriğe sahip olması gösterilebilir. Özüdoğru, (2015) 2005 ve öncesi programlarda; ekonomi, turizm ve nüfus politikaları gibi sosyal politika uygulaması, uluslararası örgütler, kalkınma planları ve projeleri gibi sosyal politika araçları, çevre sorunları gibi sosyal politika sorunları olarak nitelendirilebilecek konuların bulunduğunu belirtmiştir. Bu çalışmanın sonuçları, Özüdoğru’nun (2015) 2005 CDÖP ile ilgili bulgularını desteklemektedir. Bu nedenle 2018 CDÖP’nin, kendinden önceki öğretim programının devamı niteliğinde olduğunu söylemek mümkündür. 2018 CDÖP’de sosyal politikanın koruyuculuk ve önleyicilik işlevi, toplum kaynaklı çevre sorunları ve afetler kazanımlarında yoğunlaşmıştır.

ASHB çalışmaları kapsamına giren sosyal politika tedbirlerine, kazanımlarda doğrudan yer verilmediği görülmüştür. Bununla birlikte kazanımın sınırları ve kapsamını belirleyen uyarılarda sosyal politika tedbirleri kendisine yer bulmuştur. Bu uyarılar, Beşeri Sistemler ve Çevre Toplum ünitelerinde yoğunlaşmıştır. Bu yönüyle 2018 CDÖP sosyal politika açısından diğer programlarda bulunmayan bir ilki barındırmaktadır. Kazanımların sınırları ve kapsamını belirleyen bu uyarılar özellikle devletin önceliklerinin coğrafya programına yansıdığını göstermesi açısından iyi bir örnektir. Bu da ülkemizde ASHB’nin özel önem verdiği sosyal

politika konularını ve bakış açısını yansıtan uyarı ifadelerinin programa alınmasıyla yapılmıştır. Bu uyarı ifadeleri çoğunlukla toplumsal cinsiyet, birlikte yaşama, farklılıklara saygı ve sorumluluklarımızın farkında olma şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Uyarıların 2018 CDÖP’de bu şekilde yer alması koruyucu ve önleyici hizmetler kapsamında değerlendirilebilir.

Bu sonuçlar politika yapıcılarının müfredat çalışmalarına dâhil olduğunu göstermektedir. Politikacıların müfredata müdahalesinin Türkiye ile sınırlı olmadığını ve coğrafya derslerinin içinde bulunduğu durumu Marsden’in (1997) “Okul coğrafyası, coğrafyacıların coğrafyası olmalıdır (BAAS, 1923, s.324).” şeklindeki aktarımından da anlaşılmaktadır. ASHB’nin ülkede sorun oluşturan bazı konuları programda görmek istemesi aynı zamanda eğitimin toplumu şekillendirmedeki ve toplumsal duyarlılığı yüksek bilinçli vatandaşlar yetiştirmedeki rolüne olan talepten kaynaklanmaktadır. Böylelikle “Nasıl bir birey yetiştirmek istiyoruz? dolaylı olarak “Nasıl bir toplum inşası bekliyoruz? sorusuna coğrafya programları üzerinden verilen cevaptır.

Sonuç olarak öğrenme ortamında son şeklini alacak olan kazanımlar ve kazanımların sınırları ve kapsamını belirleyen uyarılarda; sosyal politikanın, sorunlarına, uygulamalarına, konularına ve araçlarına yer verilmiş olduğu belirlenmiştir. CDÖP’nin (2018) sosyal politika alanında rolü farkındalık, bireysel ve toplumsal sorumluluklar, koruyuculuk ve önleyicilik olarak tespit edilmiştir. 2018 CDÖP’nin başta sosyal içerme olmak üzere sosyal politikanın amaçlarına ulaşmasında aracı rolünü üstlendiği söylenebilir. Bu yöntem sosyal politikacılar için etkin olduğu gibi aynı zamanda kolay bir yöntemdir.

Bu çalışma sonunda aşağıdaki önerilere yer verilmiştir.

Coğrafya Dersi Öğretim Programı için öneriler;

“12.2.16. Türkiye’nin turizm politikalarını çevresel, kültürel ve ekonomik etkileri açısından değerlendirir.” (MEB, 2018, s.33). Bu kazanımda turizm politikalarının çevre, kültür ve ekonomiye etkileri önemsenirken bu politikaların sosyal etkilerine değinilmemiştir. Kazanımın öğrenme ortamında uygulanması esnasında sosyal yönleri sahip politikaların incelenmesi coğrafya derslerine yeni bir anlayış getirecektir. Dolayısıyla kazanıma “kültürel” boyutla birlikte “sosyal” boyutunda da eklenmesi coğrafya öğretimi açısından faydalı olabilir.

“11.3.9. Bölgesel ve küresel ölçekteki örgütleri etki alanları açısından değerlendirir.” (MEB, 2018, s.24). Bu kazanım ve bu kazanıma ait uyarılarda, sosyal politikanın araçlarından olan ekonomik, sosyal, siyasi örgütlerin tüm yönleri ile öğrenilmesi sağlanacaktır. Programda küresel sosyal politika araçlarına değinilmesi olumludur. Ancak kazanım uyarısında

uluslararası nitelik taşıyan örgütlerden, askeri ve siyasi örgütlere yer verilmişken insani örgütler kapsam dışında kalmıştır. ILO, WHO, WTO, UNICEF, IOM, UNDP, UNHCR, UNFPA, ICA, IMF gibi örgütlerin de programa dâhil edilmesi veya uluslararası örgütlerin Türkiye’de temsilcilikleri aracılığı ile yürütülen faaliyetlere değinilmesi kazanımı sosyal politika açısından daha değerli kılacaktır.

Öğretmenler ve ders kitabı yazarları için öneriler:

Geleceğin nesillerinin toplumsal ve çevresel sorunlarla mücadele edebilecek şekilde yetiştirilebilmesi için sosyal politika kapsamında belirlenen kazanımların sorun merkezli ve öğrencilerde farkındalık, sorumluluk, empati ve bilinç oluşturacak şekilde hümanist yaklaşımlarla öğrenme ortamına aktarılması için çalışmalar yürütülmesi önerilir. Coğrafya öğretmenleri tarafından kazanımların, disiplinler arası bir yaklaşımla sosyal politikanın hedeflerine hizmet edecek şekilde tasarlanması, ASHB’nin çalışmaları kapsamındaki uyarı ifadeleri dikkate alınarak derslerin yapılandırılması önerilir. Ayrıca coğrafya öğretmenlerine sosyal politika konusunda hizmet içi eğitim verilerek farkındalığının artırılması, üniversitelerin coğrafya öğretmenliği bölümlerinde, sosyal politika uygulamalarını içerecek ders içi etkinlikler yapılması önerilir.

Araştırmacılar için öneriler:

Bu çalışma CDÖP ‘de bulunan kazanımları belirlemek amacıyla yapılmıştır. Sosyal politika ile ilişkilendirilmiş uyarı ve kazanımların ders kitaplarında ve öğrenme ortamında (ders veya diğer etkinliklerde) nasıl şekillendiğinin araştırılması çalışmanın sonuçlarının güvenilir bir şekilde değerlendirilmesini sağlayacaktır. Dolayısıyla benzer çalışmaların coğrafya ders kitapları ve coğrafya öğretmenleriyle yapılması, öğretmenlerin görüşme ve gözlem yoluyla sınıf içi uygulamalarının sosyal politika açısından incelenmesi, önerilir.

KAYNAKÇA

- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2023). <https://www.aile.gov.tr/> (Erişim Tarihi:10.08.2023).
- Bedir, E. (2018a). Sosyal politika bilim dalına ilişkin genel bilgiler. İçinde A. İ. Oral ve Y. Şişman (Ed.). *Sosyal politika I* (ss. 2-27). Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Bedir, E. (2018b). Sosyal politikanın ulusal araçları. İçinde A. İ. Oral ve Y. Şişman (Ed.). *Sosyal politika I* (ss. 88-113). Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Bozkır Serdar, A. (2011), Sosyal politika kavramı-tarihsel gelişimi ve Türkiye’de sosyal politika. İçinde Tokol, A. & Alper, Y. (Ed.). *Sosyal politika I*.(ss.1-36.) Dora Yayınları.
- Çetin, M. (2019). *Ermenek maden faciasının 5. yılı*. <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/ermenek-maden-faciasinin-5-yili/1627702>. (Erişim Tarihi:10.08.2023).
- Çomak, N. ve Günceğörü, B. (2012). Coğrafya dersi öğretim programının kazanım saatlerine göre değerlendirilmesi. *Marmara Coğrafya Dergisi*, (26), 287 - 301.
- Demiralp, N. (2017). Coğrafya öğretiminde programların tasarım ve program öğeleri açısından incelenmesi ve 2017 öğretim programı. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, 6(17), 521-545.
- Doğanay, H. (1989). Coğrafya ve liselerimizde coğrafya öğretim programları. *Coğrafya Araştırmaları, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu*, 1(1), 7-24.
- Engin, İ., Akbaş, Y. ve Gençtürk, E. (2003). I. Coğrafya kongresinden günümüze liselerimizde müfredat programlarındaki değişimler. *Milli Eğitim Dergisi*, (157),103-114.
- Esenyel, C. (2009). *Türkiye’de ve Dünyada şartlı nakit transferi uygulamaları*. (Yayınlanmamış Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi). Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü.
- Geçit, Y. (2008). Cumhuriyetten günümüze (1923-2005) lise coğrafya müfredat programının (öğretim programının) incelenmesi. (YÖK Tez Merkezi, Doktora). Marmara Üniversitesi.
- Girgin, M. (2010). Coğrafya programının (2005) kavramsal yapısı. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 15(23), 145-156.
- Göcen, C. ve Şahin, S. (2020). Cumhuriyetten günümüze lise coğrafya müfredatlarında kültür konularının yeri. *Journal of Current Research on Educational Studies*, 10(2), 1-16.
- Güven, H. S. (1995). *Sosyal politikanın temelleri*. Ezgi Kitapevi.
- Kağnıcıoğlu, D.(2014). Çok uluslu şirketler ve çalışma standartlarının özelleştirilmesi. İçinde P. A. Kaya, (ed.). *Uluslararası sosyal politika* (ss.379-395). Siyasa Kitapevi.
- Karabağ, S. (2010). Tarihsel süreçte coğrafya dersi öğretim programlarının gelişimi. İçinde R. Özey ve S. İncekara (Ed.). *Coğrafya eğitiminde kavram ve değişimler* (ss.77-98). PegemA.
- Karabağ, S. (2020). *Risk jeopolitiği*. Pegem Akademi.
- Karabağ, S., Şahin, S. ve Şahin, B. (Ed.). (2021). *Coğrafya dersi öğretim programları*. Pegem.
- Kaya, P. A. (2014). Uluslararası sosyal politikanın kavramsal çerçevesi ve metodolojisi üzerine bir not. İçinde P. A. Kaya, (Ed.). *Uluslararası sosyal politika* (ss.1-13). Siyasa Kitapevi.

- Kıral, B. (2020). Nitel bir veri analizi yöntemi olarak doküman analizi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(8), 170-189.
- Kızılçaoğlu, A. (2006). Coğrafya dersi öğretim programı hakkında düşünceler. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(16), 1-19.
- Koray, M. (2005). *Sosyal politika*. İmge Kitapevi.
- Koray, M. (2007). Sosyal politikanın anlamı ve işlevini tartışmak. *Çalışma ve Toplum*, 4(15), 19-56.
- Koray, M., & Topçuoğlu, A. (1995) *Sosyal politika*. Ezgi Kitapevi.
- Maarif Vekâleti, (1340). *1340 Liselerin birinci ve ikinci devre müfredat programı* (1924). Devlet Matbaası.
- Marsden B. (1997). On taking geography out of geographical education: Some pointers historical in Geography. *Journal of the Geographical Association*, 82(3), 241- 252.
- MEB, (2005). *Coğrafya dersi öğretim programı*. Milli Eğitim Bakanlığı.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2017). *Müfredatta yenileme ve değişiklik çalışmalarımız üzerine*. https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_07/18160003_basin_aciklamasi-program.pdf (Erişim Tarihi:15.08.2023).
- Milli Eğitim Bakanlığı (2018). <http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=336> (Erişim Tarihi:10.08.2023).
- Merriam, S. B. (2009). *Qualitative research: A guide to design and implementation*. Jossey-Bass.
- Özgen, N. (2016). Türkiye coğrafyasının kültürel potansiyeli ve eğitimdeki uygulamaları üzerine bir değerlendirme. İçinde N. Kahraman, Ç. Dürüst ve T. Yılmaz (Ed.) *Uluslararası göç ve kültür sempozyum bildirileri*, (ss. 323-336). Kıbatek Yayınları.
- Özüdoğru, H. (2015). *Cumhuriyetten günümüze coğrafya dersi öğretim programlarında sosyal politika konularının yeri*. (YÖK Tez Merkezi, Yüksek Lisans). Gazi Üniversitesi.
- Sak, R., Şahin Sak, İ. T., Öneren Şendil, Ç., ve Nas, E. (2021). Bir araştırma yöntemi olarak doküman analizi. *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 4(1), 227-250. <http://doi.org/10.33400/kuje.843306>
- Şahin, B. (2019). 2005 ve 2018 coğrafya dersi öğretim programlarına yönelik karşılaştırmalı bir değerlendirme. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 17(1), 81-102.
- Talas, C. (1992). *Türkiye'nin açıklanmalı sosyal politika tarihi*. Bilgi Yayınevi.
- TTKB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı (1950). *17.09.1949 tarih ve 912 sayılı genelge*. http://kutuphanem.meb.gov.tr/cgibin/koha/opacdetail.pl?biblionumber=53582&query_desc=kw%2Cwrdl%3A%20tebli%4%9Fler (Erişim Tarihi:15.08.2023).
- TTKB (1954). *1739-42 sayılı genelge*. http://kutuphanem.meb.gov.tr/cgibin/koha/opacdetail.pl?biblionumber=53582&query_desc=kw%2Cwrdl%3A%20tebli%4%9Fler (Erişim Tarihi:15.08.2023).
- TTKB (1957). *21.09.1957 tarih ve 215 sayılı kararı*. <http://ttkb.meb.gov.tr/> (Erişim Tarihi:15.08.2023).
- TTKB (1971). *04.05.1971 tarih ve 173 sayılı karar*. http://kutuphanem.meb.gov.tr/cgi-bin/koha/opacdetail.pl?biblionumber=53582&query_desc=kw%2Cwrdl%3A%20tebli%4%9Fler (Erişim Tarihi:15.08.2023).

- TTKB (1973). 29.12.1973 tarih ve 541 sayılı kararı. <http://ttkb.meb.gov.tr/> (Erişim Tarihi:15.08.2023).
- TTKB (2017). 17.07.2017 tarih 84 sayılı ortaöğretim coğrafya dersi (9, 10, 11 ve 12. sınıflar) öğretim programı kararı https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2020_02/21170711_fihrist_2017.pdf (Erişim Tarihi:15.08.2023).
- TTKB (2018). 19.01.2018 tarih ve 26 sayılı ortaöğretim coğrafya dersi (9, 10, 11 ve 12. sınıflar) öğretim programı kararı https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2020_02/21170711_fihrist_2018.pdf (Erişim Tarihi:15.08.2023).
- UNICEF (2021). *Responding to covid-19 UNICEF's 2020 key achievements.* <https://www.unicef.org/reports/responding-to-covid-19> (Erişim Tarihi: 15.08.2023).